

TERSİNE BİR BILDUNGSROMAN: TANTE ROSA

TANTE ROSA AS AN ANTI-BILDUNGSROMAN

Ayşe Nur ÖZDEMİR*

Geliş Tarihi: 30.07.2018
(Received)

Kabul Tarihi: 13.11.2018
(Accepted)

ÖZ: Sevgi Soysal'ın bazı eleştirmenlerce öykü kitabı bazı eleştirmenlerce öyküler toplamı ve kısa roman olarak değerlendirilen *Tante Rosa* isimli eseri, 1966-68 yılları arasında seri yazılar hâlinde *Dost* dergisinde yayımlanır. Yazar, birbiriyle ilintili on dört öyküden oluşan kitabın kahramanı Tante Rosa'yı, teyzesi Rosel'in kişiliğinden yola çıkarak yaratmıştır. Bu eser, kanaatimizce alışılmış olandan farklı bir "bildungsroman"dır. Alman edebiyatının bir roman çeşidi olan ve "oluşum" romanı olarak adlandırabileceğimiz bildungsroman, kahramanın oluşumuna etkisi olan maddi ve manevi unsurları, geçirdiği aşamaları, sonunda ulaştığı ideal durumu/kışılığı konu edinir. Romanın merkezinde gelişim ya da oluşum eksenli bir öykü vardır. *Tante Rosa*'da ise yazar, sıra dışı bir kişiliğe sahip olan Rosa'nın başarısızlıklarla dolu hayatını ele alır, olgunlaşma bu eserde bir anlamda tersine işler. Bildungsromanda kahramanın yaşadığı topluma ve onun kurallarına uyum sağlaması beklenirken, yaşadığı topluma ayak uyduramayan Rosa, toplumun bir parçası olmaktan ziyade, toplumu hayatı boyunca karşısına almıştır. Soysal'ın eserinde de bir karakterin hayat çizgisi boyunca geçirdiği zincirleme aşamalar söz konusudur; ancak bu aşamalar ve yaşanan olumlu/olumsuz deneyimlerin Rosa'yı ideal bir noktaya taşıması umulurken; sürekli "ideal" kavramını geriletken, kimi zaman yıkan ve karşıtı olan renkli bir tablo sunulur. Rosa, beklenen ideal noktasına ulaşamadığı gibi, bu roman türünü belirleyen "tamamlanmış kişilik", "yetişkin ve hayatın anlamını kavramış insan tipi"ne de dönüşmez. Ona bir "anti-kahraman" demek çok yanlış olmaz. Üstelik her ne kadar romanın merkezinde bir "gelişim öyküsü" bulunsa da bu alışılmış kalıplara uygun şekilde kurgulanmamıştır. Bu eseri, bir anlamda bir parodi ya da tersine "bildungsroman" olarak görmek mümkündür. Bahsi geçen varsayımlardan hareket edilerek bu yazıda, Sevgi Soysal'ın *Tante Rosa* isimli eserinin tersine bir bildungsroman örneği olarak okunabilirliğinin imkânları tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sevgi Soysal, *Tante Rosa*, Bildungsroman, Anti-kahraman.

ABSTRACT: Sevgi Soysal's *Tante Rosa* which is regarded as a collection of stories by some critics and is considered a short novel by the others has been published serially in *Dost* magazine (1966-68). Writer created Rosa who based on her aunt Rosa and is antagonist of her book which consists of fourteen related stories. According to our opinion, this work is a kind of bildungsroman differentiating from usual bildungsromans. It is a genre firstly appeared in German literature and we name it also "development novel" dealing with subjects such as material and spiritual elements which contribute to antagonist's development, the stages which have been experienced by him/her and the ideal

* Arş. Gör., Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, aysenurozdemir@trakya.edu.tr

personality he/she has eventually reached. At the centre of the novel, there is a story based upon a development process. Writer handles Rosa who has an unusual personality and a life with full of failure in this novel and the process of turning into an adult in *Tante Rosa* occurs in contrast to similar novels. While the character is expected to obey the society and its rules in bildungsromans, Rosa has difficulty in adapting herself to society and defies it instead of being a part of it. In the work of Soysal the consecutive events which have been experienced by a person in his/her whole life is treated but these events and negative/positive experiences do not carry to him/her an ideal point. On the contrary Rosa always attacks the ideal concept and sometimes subverts it with colorful scenes. Rosa never reaches an ideal point and turns into a “completed personality”, an “adult who found the meaning of life.” It would not be wrong to name her as an anti-hero. Moreover, although the novel includes a “development story” it hasn’t been fictionalized in accord with the typical features of genre. This work may be regarded as a parody or a kind of “anti-bildungsroman”. In this article, possibilities of how Sevgi Soysal’s *Tante Rosa* could be read as an “anti-bildungsroman” will be discussed on the basis of these assumptions.

Keywords: Sevgi Soysal, *Tante Rosa*, Bildungsroman, Anti-hero.

1. GİRİŞ

Sevgi Soysal’ın ikinci kitabı olan *Tante Rosa*, önce *Dost* dergisinde seri yazılar hâlinde yayımlanmaya başlanmış, ancak dizi kitap olarak basılmak üzereyken 1968 yılında sonlandırılmıştır. Bavyeralı Tante Rosa’nın hayatından kesitler sunan eser, otobiyografik özellikler taşımaktadır. Adnan Binyazar’ın Sevgi Soysal’la yaptığı röportajdan öğrendiğimiz kadarıyla Sevgi Soysal *Tante Rosa*’yı teyzesi Rosel’den esinlenerek yazmıştır. Bir Bavyera köyünde gerçekten aforoz edilerek, çocuklarını, kocasını bırakıp büyük bir kente giden büyükannesi Rosa ile at cambazı olmak isteyen, rahibeler okulundan kovulan teyzesi Rosel, Soysal için ilham kaynağı olur. Bir roman kahramanı -anti-kahraman¹ demek daha doğru olarak Tante Rosa, Soysal’ın hayatında aykırı kişilikleri ile izler bırakmış bu iki yakınından² açık çizgiler taşır (1980: 95-96).³

¹Anti-kahraman, romanın alışılmış merkezî karakterine karşıt bir kurgu unsuru olarak geleneksel kahraman tipine ve onun seçkin yönlerine uzaktır. Anti-kahraman ne güçlü bir kişilikle ne belli değerleri temsil etmesiyle ne vakarı ve bilgisiyle öne çıkar; sinik, başarısız, dünya gerçekliğinden uzak, toplum yaşantısıyla uyumsuz bir görünüm çizer.

²“... Ananın büyük anasının adı Rosa’dır. Bir Bavyera köyünde gerçekten aforoz edilmiş, çocuklarını, kocasını bırakıp büyük kente gitmiştir. At cambazı olmak isteyen, rahibeler okulundan kovulan teyzem ‘Tante Rosel’ kitaptaki bu ve başka olayların kahramanıdır. Demek istediğim, Tante Rosa’daki olayların, yaşantıların çoğu gerçektir. Kitabın –bazı dostların deyimiyle yabancı olan coğrafyası– biraz belgesel oluşundandır. Bu belgesellik bir yana, aslında Tante Rosa, ne büyük annemin, ne de teyzemin yaşantılarını anlatır. O büyük annemde başlayıp bende biten bir çizgidir.”

³Sevgi Soysal ilk dönem edebî metinlerinde bireysel sorunları varoluşçu ve yer yer gerçeküstücü/fantastik öğelerle irdelerken daha sonra toplumsal sorunları ele alan ve gerçekliği birey ve toplum diyalektiği içinde veren eserlere yönelmiştir. Yazarın bu incelemede ele aldığımız, bir “öyküler toplama” ya da “kısa roman” olarak değerlendirilen *Tante Rosa*’sı (1968) ve *Tutkulu Perçem*

Tante Rosa üzerine yazılan yazılarda eserle ilgili tür adlandırmasında birtakım farklılıklar göze çarpar. Eser genelde öykü türüne sokulmakla birlikte kimi eleştirmenlerce de roman olarak değerlendirilir. Sevgi Soysal üzerine doktora tezi hazırlayan Priska Furrer, edebî eleştirilerde genel olarak “öykü” sınıfına dâhil edilen eserin, gerçekte daha çok “öyküler toplamı” ile kısa roman arasında bir karışım olarak değerlendirilebileceğine dikkatleri çeker. Kitabın içindeki on dört adet metin bağımsız öyküler olarak görülebilirse de Furrer’e göre bir bütünün parçaları gibidir. Öyküler hep aynı figür etrafında dönmekte olup, bu figürün yanı sıra “Sizlerle Başbaşa” haftalık aile dergisi son bölüm dışında bütün olaylarda en az bir kez geçmekte, on dört öyküye bir bütünün parçaları görünümünü kazandırmaktadır (2004: 44). Adnan Binyazar, parça parça durumların bir öyküleme ortamına girdiğini, on dört bölümün ilgi uyandırıcısına birbirine bağlandığını belirtir. Bölümler ayrı ayrı da bir bütünlük taşımaktadır (1969: 286). Selim İleri de Adnan Binyazar gibi eseri öykü olarak değerlendirir, bütünlük kaygısı taşıyan bu öykülerin ağır ağır, işlene işlene yazıldığını belirtir (1977: 7). Atilla Özkırmımlı çocukluğundan ölümüne Tante Rosa’nın hayatından kesitler sunan kitabın on dört öyküden oluştuğunu belirtir (1977: 9). Erol Çankaya ise *Tante Rosa*’nın bir roman olmamakla birlikte klasik çerçevesi içinde bir hikâye kitabı olarak da değerlendirilemeyeceğini savunur. On dört parçanın bağlantılı bir anlatımla verildiğini belirten yazar, Rosa’nın başarısızlıkları çevresinde dönen kitabı bir uzun hikâye (nuvella) olarak değerlendirir (1978: 64). “Sevgi Soysal’ın Hikâyeciliği” isimli makalesinde *Tante Rosa*’nın klasik hikâye tarzında yazıldığını belirten Sefa Yüce, hikâyelerin hem kronolojik hem de yapısal bir bağlantı içinde olduklarını, bu özellikleriyle romana yakın bir bütünlük gösterdiğini, organik bir bütünlük oluşturduğunu dile getirir (2008: 501-511). Mümtaz İdil de eserin, bir roman bütünlüğü sağlayabilecek kadar birbiriyle ilintili on dört öyküden oluştuğunu belirtir. Mümtaz İdil’e göre eser üzerine yazılan inceleme yazılarının hemen tümü kitabı bir öykü kitabı olarak değil de, sanki bir roman gibi ele almıştır (1998: 47). Sevgi Soysal üzerine yüksek lisans tezi hazırlayan Gamze Somuncuoğlu ise *Tante Rosa*’yı yazarın ikinci öykü kitabı olarak değerlendirir. O

(1962) adlı eseri bireyciliğin, alaycılığın öne çıktığı ve neden sonuç ilişkilerinin, gerçekliğin ve mantıksal düzenin yer yer tersyüz edildiği ilk dönemine denk gelir. *Yürümek* (1970), *Yenişehir’de Öğle Vakti* (1973), *Şafak* (1975) adlı romanları ise halkın ve aydınların toplumsal ve siyasi gelişmeler merceğinde konumlandırılmasına, 12 Mart 1971 askerî müdahalesi ardı sıra gelişen süreçlere, hapishane, sürgünlük hayatına, gençlik hareketlerine odaklanır. Yazarın bu iki dönemi kaba hatlarıyla bireysellik ve toplumsallık nitelikleriyle belirlenir diyebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bk. Murat Yalçın, *Tanzimat’tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*, C. 2, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 925-927.

da on dört öyküden oluşan kitabın, aslında öykülerin birbirine bağlandığı bir bütünlüğe sahip olduğunu dile getirir (2002: 41).

Üzerine yazılan inceleme yazılarının çoğunluğunda öykü olarak değerlendirilen *Tante Rosa*'nın, biçimsel olarak değerlendirildiğinde öyküden daha çok roman türünün özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Birbirine kronolojik olarak bağlı olan on dört bölümün on üçünde “Sizlerle Başbaşa” dergisine rastlarız. Tante Rosa'nın hayatını etkileyecek olan “Sizlerle Başbaşa” dergisi bölümleri birbirine bağlayan bir “leitmotiv”dir.

Romanın merkezî kişisi olan Rosa'nın üzerine yoğunlaşan anlatı, klasik roman kurgusunun birçok özelliğini sergiler. Bölümlerin epizodik yapısı, zaman çizgisi dâhilinde olayların bir kişi etrafında gelişmesi ile ilerleyen olay örgüsü ve bir izlek etrafında odaklanma gibi yönleriyle romana yaklaşan bu kitap; tasvir ve tahlillerin derinleşmemesi ve hacim bakımından roman için öngörülen ebatta olmaması gibi yönleriyle de roman olmaktan uzaklaşır. Yazarın hayatından öğrendiğimiz biyografik nitelikli bilgiler dolayısıyla belli yaşantıların bir kurmaca kalıbı içinde yansıtılması olarak da görülebilecek olan eser; esasında odaklandığı izlek bakımından biçimsel olarak dünya edebiyatının yaygın bir roman çeşidi olan “bildungsroman”ı anımsatır. Karakteristik özellikleri belirgin olan bu roman türünün izleği “yetkinleşme” anı ile gelen bir aydınlanma olarak düşünülebilir. Art arda gelişen ve kronolojik bir seyir izleyen yaşantılar sonucu gelen bir “aydınlanma anı” ile romanın merkezinde bulunan roman kişisi bütün hayatının anlamını kavrar.

2. BİLDUNGSROMAN

Türkçeye “oluşum romanı” olarak çevrilebilecek olan “Bildungsroman” Alman edebiyatının dünya romanına katkısıdır. “Bildung”, “Bild”le ilgili bir kelime, biçim almak, bir biçime ulaşmak, işlenmişliğine erişmek anlamındadır. “Bildungsroman”, bir insanın akıl ve duygu gibi manevi yeteneklerinin işlenişini, bu oluşuma katkısı olan maddi ve manevi etmenleri, geçirilen aşamaları, sonunda da ulaştığı kişiliği konu alır. “Bildungsroman” türü ile benzerlik gösteren roman türleri “Entwicklungsroman” (gelişim romanı) ve “Erziehungsroman” (eğitim romanı)dır. “Entwicklungsroman”da gelişim, “Erziehungsroman”da eğitim ağırlık kazanırken, “Bildungsroman”da manevi biçimlenme, “kültür” ön plandadır (Aytaç, 2014: 155).

Bildungsromanın tanımlayıcı özelliklerinden birisi romanın çekirdeğinde gelişim ya da oluşum eksenli bir öykünün bulunmasıdır. Bütün durum ve olaylar, odakta yer alan bir roman kişinin çevresinde gelişir. Bu kişi, belli çatışmalar yaşarken dünya içinde sürekli gelişen bir hareketliliğin ortasında sürüklenir. Roman kahramanı ortalama akıl ve ahlaka göre yolunu yitirmiş, hatalar ortasında kendisini kaybetmiş ve ne yöne savrulduğu bilinmeyen bir konumdadır. Sonuca doğru yaklaşıldığında bildungsromanın en belirgin karakteristiği olan, olgunlaşma

süreciyle belirlenmiş hâl değişim motifi gerçekleşir. Bütün olumsuz deneyimler ve yaşantılarla sürecin sonunda roman kişisi artık yeni bir kimliğe kavuşmuştur. Her şey olumlu bir biçimde son bulur (Ünal, 2005). Roman boyunca yaşananları “yolculuk” imgesi ile düşünmek de olasıdır. Kendi şartları ile yaşadığı deneyimler sonucu hesaplaşmaya girişen bir insanın yolculuğu olarak nitelendirilebilecek bu süreç, roman kahramanının hem içsel anlamda olgunlaşması hem de dünya ile kurduğu ilişkinin yetkinleşmesi ile tamamlanır.

Daha geleneksel biçimiyle bildungsroman, kahramanın bütün yönleriyle gelişimi ya da kendi kendini yetiştirmesiyle ilgili, az ya da çok deneyimleri dolayısıyla olgunlaşmak adına güçlerini harekete geçirmek için bilinçli bir girişim sergilediği romanlar olarak tanımlanabilir. Bildungsromanlarda çocukluk dönemiyle başlayan yaşam öyküsünün kahramanı genellikle evlat edinilmiş ya da annesiz/babasızdır. Bu yokluk, protagonistin ev ve aile gibi değerlerin varlığından şüphe etmesi sonucunda yeni bir yaşam ya da yol arayışını simgeler. Yolculuk, genellikle evden uzak bir bölgedir. Para ve mali bağımsızlık kazanma arzusu önemli faktörlerdir. Roman kahramanları, çevreleri, maddi sıkıntılarla sınındığı gibi çoğu zaman saf aşka karşıt olan yıkıcı, sağlıksız bir aşkla da sınanır. Böyle romanların çoğunda merkezî çelişki, çoğunlukla protagonistin kendisinden kaynaklıdır. Roman kişisi genellikle şüphelerinden kurtularak hem ruhsal hem de davranış bakımından değişeceği bir aydınlanma anı yaşar. Sonlar genellikle muğlak, karışık ve belli bir açıklıktan yoksundur. Çoğu bildungsroman kısmen de olsa otobiyografik özellikler taşır. Bildungsroman, kahramanın çocukluğundan yetişkinliğine uzanan süreçte hem zihin hem de kişilik bakımından genellikle ruhsal bir krizle belirlenmiş olan çeşitli deneyimler sonucu dünyadaki konumunun bilincine vardığı “oluşum” romanlarıdır.

Kısaca aktarılan bu özelliklerle karakterize olan bildungsromanın alışılmış örnekleriyle zıtlık kuran, ancak yine de onun tanımlayıcı özelliklerini sıradan olmayan şekilde kullanan *Tante Rosa* ise, yarattığı tip üzerinden bir çeşit olgunlaşma/olgunlaşmama parodisi görünümü sunar.

3. TANTE ROSA’NIN SERÜVENİNİ BILDUNGSROMAN VE TİP PARODİSİ ÜZERİNDEN OKUMA DENEMESİ

“*Ciddi sayılan bir eserin bir bölümü veya bütünü alaya alarak, biçimini bozmadan ona bambaşka bir öz vererek biçimle öz arasındaki bu ayrılıktan gülünç etki çıkaran tür*” (Eren vd., 1988: 1164) olarak tanımlayabileceğimiz parodi, kökensel anlamıyla, “*bir şarkıyı başka bir tonda söylemek, yani bir melodiyi başka bir ses perdesine geçirmek*” demektir.⁴ Edebî metinler düzleminde ise parodi, bir

⁴Parodi kavramının tarih boyunca geçirdiği evrim hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Oğuz Cebeci, *Komik Edebi Türler*, İthaki Yayınları, İstanbul, 2008; Margaret A. Rose, *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern*, Hece Yayınları, Ankara, 2016.

metni amacı dışında kullanarak ona yeni bir anlam yüklemektir. Yazar bunu, seçkin, ciddi bir metni, çoğunlukla sıradan başka bir metne ya da seçkin bir üslubu tamamen sıradan ve bu üslupla çelişen bir konuya uygulayarak yapar. Parodi, bu uygulamada aslında bir üslup ödünçlemesi olarak düşünülebilir; seçkin bir metnin üslubu kendi doğasına aykırı olarak sıradan bir konunun anlatımında kullanılır (Aktulum, 2014: 94).⁵ “*Parodi söz konusu olduğunda yaratılan komik uyumsuzluk ‘yükseği’ ‘alçakla’, ciddi olanı saçma olanla ya da eski olanı modern olanla, dine saygılı olanı dine saygısız olanla komik yöntemlerle karşılaştırarak asıl metni biçim veya içeriği ile ters düşüre*”cek şekilde kullanılabilir (Rose, 2016: 54-55). *Tante Rosa*’da bu “ters düşürme” bir roman türünün tanımlayıcı özelliklerine ve tip serüvenine yönelik bir “saldırı”ya dönüşür.

Tante Rosa, ilk bölümünden son bölümüne kadar birtakım girişimlerde bulunan ve hepsinde başarısız olan Rosa’nın hayal kırıklıklarıyla dolu, bununla birlikte gülünç öyküsüdür. Tante Rosa’nın on bir yaşında at cambazı olmak istemesiyle başlayan olay örgüsü, ilerleyen yaşında bir kazada ölmesiyle son bulur.

Rosa, toplumun değer verdiği niteliklerden yoksun olduğu gibi, klasik kurmaca metinlerde görülen yüceltime dayalı kişileştirme anlayışına da ters düşmektedir. Giriştiği her işte uğradığı başarısızlık, ideal bir birey için dış otoriteler tarafından belirlenen değerler karşısında aldığı tavır, onu genellikle toplum karşısı ve düzen dışı bir karakter konumuna taşımaktadır. Ahlaki standartları altüst edişi, sürekli başarısız olması, ruhsal erdemleri telkin eden kahraman tipinin karşısında yer alarak aykırılığı bir norm hâline getirmesi, hayal kırıklığına uğramasına rağmen pes etmemekteki ısrarı, geleneksel değerlerle sürekli çelişerek onlara yabancılaşması gibi yönleri Rosa’da âdeta tanımlayıcı vasıflar olmuştur. Geleneksel romanın merkezinde yer alan kusursuz anlatı kişileri ölçü alındığında o bir anti-tez olarak değerlendirilebilir. İnançları, davranışları, tutum ve eylemleri ile toplum açısından normal olana göre bir “sapma”dır; yazarca, toplum tarafından bir “öteki” olarak görülmek üzere inşa edilmiş gibidir. Buna rağmen, Rosa’nın deneyimlediği bütün durumların akıbeti aleyhine olsa da o asla pes etmemektedir; denilebilir ki topluma aykırı olması ve varlığı ile ona karşı bir noktada durması Rosa’nın başarısız olma sürecini ve iradesini sekteye uğratmaz. Küçüklüğünden beri hep kurduğu hayaller çerçevesinde yaşamına şekil veren Rosa, hayallerini gerçekleştirememiş olmasına rağmen hayallerinden hiç vazgeçmemiştir. Bir işte sürekliliği sağlayamamış olmakla birlikte evliliklerinde de durum aynıdır. Hayatındaki bu göçebelik toplum tarafından onaylanmamasına hatta aforoz edilmesine yol açar ve bu yönleriyle âdeta bir “anti-kahraman” profili çizmektedir. Toplumun onayını almak için Hans ile evlenen Rosa, yedi yıl sonra

yine hayallerinin peşinden gider ve bir işten diğerine sürüklenir. Gazete bayisi açar, iki çocuğuyla birlikte mezar temizleme işine girer, pansiyon işletir, tuvalet temizler, bir genelevde kasiyerlik yapar, şişe toplayarak hayatını idame ettirmeye çalışır. Hayatının sonuna geldiğinde toplum tarafından dışlanmış, yalnız ve başarısız olan Rosa'nın cenazesi dahi kimse tarafından sahiplenilmeyip ortada kalır.

Serüveninin başında Rosa, *Sizlerle Başbaşa* dergisinde at üstündeki Kraliçe Victoria'nın fotoğrafını görünce at cambazı olmak ister ve babası tarafından sirke götürülür. Babası, Rosa on sekizini doldurmadan ölür ve Rosa'nın annesi tekrar evlenir. Yeni babası Rosa'nın at cambazı olma dileğini kötü karşılamaz ve Rosa tekrar sirke döner. Burada asla ata bindirilmeyen Rosa, sirk hayvanlarının gübrelere torbalara yerleştirip köylülere satmaktadır. İlk hayal kırıklığını yaşayan Rosa, at cambazı olmaktan vazgeçer. Daha sonra rahibeler okuluna giden Rosa, burada vücudunun kötü bir şey olduğunu öğrenir; birçok yasağı deldiği ve “içini öldüremediği” için rahibeler tarafından cezalandırılır, evine yollanır.

Henüz tam anlamıyla yetişkin olmamışken komşularının oğlu olan Hans'tan hamile kalan Rosa, *Sizlerle Başbaşa* dergisinde yayımlanan aşk romanlarındaki kızlar gibi “namusu kirlenmiş bir aile kızı olmamak, zavallı bir piç kurusu doğurmamak” için Hans'la evlenir:

“Kocasıyla istemeden yatmaya başladığı zaman ‘namusu kirlenmiş bir kadın’ olmanın ve bu yatmalardan sonra doğurdukça piç kurusu doğurmanın ne olduğunu anladı, hiçbir şeyin *Sizlerle Başbaşa* dergisindeki aşk romanlarında yazılanlara benzemediğini o kadar iyi ve o kadar elle tutulur gibi anladı ki.” (2013: 30)

Ancak Hans'la olan evliliğinin üzerinden yedi sene geçen ve üç çocuğu olan Rosa, kocasını terk eder:

“Bir mektup bıraktı Tante Rosa arkada, üç çocuk bıraktı, biri emzikte, kaz kızartması ve elma pastası yapmasını, yemek masası örtülerini kolalamasını, dolapları yerleştirmesini öğrettiği hizmetçi kızını bıraktı. Margarita ekili küçük bir bahçe, tahta merdivenli, yüksek tavanlı, çalar saatli bir ev bıraktı, her pazar sabahı kiliseye giden, her pazar öğleden sonra koynuna giren kocayı bıraktı...” (2013: 34)

Bildungsromanın ilk aşaması da diyebileceğimiz kahramanın evden ayrılması Rosa'nın kocasını ve çocuklarını terk etmesiyle gerçekleşir. Hamileliği dolayısıyla Hans'la evlenmek zorunda kalan ve yedi sene boyunca hayatından memnun olmayan, mutsuz olan Rosa, yıllar önce hakkında söylenecekleri düşünerek yaptığı bu zorunlu evliliği, toplumun göstereceği tepkiye rağmen kendi elleriyle yıkar.

Rosa kocasını ve çocuklarını bıraktığı için kilise tarafından aforoz edilir ve *Sizlerle Başbaşa* dergisine haber olur. Büyük bir kente giden Rosa, gazete bayisi

açar ve burada *Sizlerle Başbaşa* dergisini satarak para kazanır. Bu aşamada Rosa'yı yeniden evlenmiş görürüz. Yeni kocası para kazanmak yerine Rosa çalışırken ona keman çalmaktadır. Burada bildungsromanın ikinci aşaması diyebileceğimiz evinden ayrılan kahramanın, hayata atılmasına, geçirdiği olgunlaşma sürecine şahit oluruz. Rosa artık evde kocasını bekleyen kadın rolünden tamamen sıyrılmış ve çalışmaktadır.

Rosa, keman çalan kocası ölünce iki çocuğuyla birlikte mezar temizleme işine girer. *Sizlerle Başbaşa* dergisine kocasının mezarının yanında bulunan biri bakımlı biri bakımsız iki mezarın fotoğrafının basılı olduğu iş ilanı verir. Ancak mezarlık yönetiminin özel kuruluşların rekabetlerine karşı olması nedeniyle bu işi de sonlandırmak zorunda kalır. Kahraman olgunlaşma aşamasında birçok engelle karşılaşmakta, birçok hata yapmakta ve sınanmaktadır. Kahramanın birden olgunlaşmasını bekleyemeyeceğimiz gibi Rosa'nın da kurduğu bir hayattan, diğerine sürüklendiğini, hiçbir şekilde tutunamadığını görürüz.

Rosa'nın talihsizlik zincirinin yeni halkasında onun yine bir evlilik yaptığını öğreniriz. Kocasının savaştan dönmesini bekleyen Rosa, bu arada başka ilişkiler yaşar. Başka erkeklerle cinsel birlikteliğini yadırgamayan kocası savaştan sağ salim döndüğünde Rosa kocasını bırakır ve *Sizlerle Başbaşa* dergisinde gördüğü İngiltere'den yollanan ve kendisine eş arayan birisinin verdiği ilan üzerine yola düşer. Ancak kıyafetlerinin müstehcen bulunması nedeniyle kapı dışarı edilir. Kocaları, çocukları, işleri sürekli değişir Rosa'nın. Attığı adımları yadırgamadan yoluna devam eder.

Mantık sınırları içinde tutarlılıkla bir ölçüye vurulamayan Rosa, diğer bir girişiminde açık artırmalara katılır ve evini kelepik mallarla doldurur. *Sizlerle Başbaşa* dergisinde gördüğü pansiyon ilanlarından sonra ise ilan vererek pansiyon işletmeye başlar. Ancak şişme yatakları kedilerin parçalamasından sonra pansiyon işi de sonlanır. Her giriştiği işte başarısız olması, karşısına engellerin çıkması onu asla yıldırmaz.

“Tante Rosa Yaşamakta Israr Ediyor” başlıklı bölümde işsiz ve parasız kalan Rosa, hem bir lokantanın helasının yanında vestiyere bakmakta hem de tuvaletlerin temizliği ile ilgilenmektedir. Bir müşteriyle yaşadığı tartışma sonrası bu işi de bırakır. Metin boyunca hiç yadırganmayan talihsizliğinin sonucu olarak yalnız, aşksız ve yine işsiz olan Rosa, *Sizlerle Başbaşa* dergisinde gördüğü bir ilan üzerine iş bulur, bir genelevde kasiyer olarak işe başlar fakat burada sarhoş bir adamı baştan çıkarmaya çalışan Rosa, kapı dışarı edilir: “Tante Rosa; iş aramak demektir. Aşık ve koca aramak demektir. Aşık ve koca, aşık ve koca... Bir de Sizlerle Başbaşa dergisidir Rosa. Bu bir İncil'dir bir Tevrat'tır, kutsal kitaptır.” (2013: 66)

Evinde kendi sınırlarında gezinen Rosa'nın kapısında, boşandığı eşlerinden Mathes, Toto'dan kazandığı parayla ansızın belirir. Birlikte büfe işletmeyi

planlarlar ve sipariş vermeye başlarlar. Paris’te tüm parayı harcayan Rosa ve Mathes eve döndüklerinde siparişlerin teslim alındığını ve ödemeleri gereken pusulaları görünce evden kaçarlar.

Bu kaçışın ardından Noel ağacı gibi süslü, pırıl pırıl bir şekilde karşımıza çıkan Rosa, boş şişe toplayarak geçinmektedir. Kazandığı parayla bir papağan almak isteyen Rosa, hayalini gerçekleştiremez.

“Tante Rosa’nın Düşü” başlıklı bölümde Rosa, rüyasında yaşlı vücudunu peşinden erkek getiren eski güzelliğinde görerek sevinir. Ancak asıl yaşlılığına dönmüş hâlini de görerek daha sonra üzülür. Kendi cenazesine katılanları görerek düşüne, ölümüne ağlar ve uyandığında bunun bir düşün ibaret olduğunu anlayarak tekrar sevinir:

“O Rosa ki ne bir nokta ne de bir virgüldür. O Rosa ki başkası tarafından verilmiş bir ad, başkası tarafından çekirilmiş acılardır. O Rosa ki beceriksizliklerde ısrardır. O Rosa ki kimseye bir şey öğretmeyip, kimseden bir şey öğrenmeyendir. O Rosa ki düşünde kendi cenazesine gelenleri görüp kendi ölümüne ağlar.” (2013: 92)

Aksilikler ve yadırgamadığı “mağduriyetler” üzerine kurulu yolculuğunun bir sonraki sahnesinde Rosa geçmişle yüzleşir ve şimdiki hâline nasıl geldiğini, yaşadığı hayatı sorgular. Bu bölümün bildungsromanın son aşamasına denk geldiği söylenilebilir. Karşılaştığı engelleri bir bir aşan kahraman, edindiği tecrübelerin sonunda olgunlaşmış, kazandığı bilgelik sayesinde karşısına çıkan sorunları çözmeye başlamıştır. Fakat işte bu aşama Rosa’da görülmez. Hayatı boyunca oradan oraya sürüklenen Rosa’nın ahlaki, psikolojik bir gelişme yaşadığını söylemek mümkün değildir.

Kitabın sonunda bir kazada ölen Rosa’nın cenazesini kimse sahiplenmez. Sahiplenilmeyen cenazenin başından birçok olay geçtikten sonra, Rosa’nın tabutu eski kocası Mathes’e ulaşır. Rosa’yı yaktıran Mathes, onun küllerini bir vazoya koyar; ancak Rosa’nın ona miras bıraktığı Siyam kedileri bu vazoyu devirir ve eşelenmek için kullanır. Görürüz ki Rosa, cenazesini ve külleriyle dahi talihsizliklerin, kutsal olanın ve kurumların tersyüz edilmesine, mümkünlerin zorlanmasına vesile olmaktadır.

Gelişmiş ideoloji ve akla karşı olma durumu, ironi ile yoğun bir şekilde harmanlanmış metni bildungsroman parodisi niteliğine kavuşturur. Roman, Rosa’nın çocukluğu ile başlar ve söz konusu türün özelliklerine benzer şekilde ölümü ile sona erer. Bununla birlikte, birinci bölümün başlığından başlayarak metin kahramanın yetersizlik hikâyelerini anlatacağını duyurur: “Tante Rosa, Binicilik Yapamaz.” Metin kahramanın olgunlaşma ve manevi gelişim öyküsünü hiçbir surette anlatmaz (Erdoğan, 2011: 33).

Sevgi Soysal *Tante Rosa*'da farklı bir şey yapar: İroniyle kişisel gelişimi ortadan kaldırırken politik duyarsızlığa karşı eleştirel bir yaklaşım geliştirir ve bağlam değiştirerek Rosa için hikâyeyi ne başarılı bir kendini gerçekleştirmeyle ne de trajik bir çöküşle bitirir (Erdoğan, 2011: 34).

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Rosa'nın at cambazı olmak isterken sirkteki hayvan gübrelerini temizlemesi, hedefi/ideali ile gerçekler arasındaki ironinin bir örneği olduğu gibi, ideal ve gerçeklik arasındaki gelişim ve olgunlaşma devresinin de bir çeşit karikatürüdür. Yani, bildungsromanın yaygın bir kalıbının deforme edilmesidir. At cambazı olmaktan vazgeçip rahibeler okuluna giden Rosa, varlığıyla yine buradaki düzeni ihlal eder ve gelişim aşamasının ve ahlaki yönünün serpilmesinin bir basamağı olan bu kurumdan dışlanır. Ardı sıra evliliğe mecbur kalan Rosa, aradan geçen epeyce süreye ve çocuklu olmasına rağmen yine ideale, toplumsal beklentilere, ahlaki yargılara ve gelişmeye aykırı bir şekilde ailesini terk eder.

Söz konusu zincirleme “talihsizlikler”i diğer bölümlerde de görmek mümkündür; bu metinde, Rosa'nın her ne kadar birey olarak kendi varlığı vurgulansa ve buna uygun şekilde bağımsızlığı üzerine aldığı kararlar öne çıkarılsa da metnin tersyüz ettiği, hatta yıktığı yapı bildungsromanın modeli üzerine kuruludur denilebilir. Nitekim Rosa'nın düzen dışı, aşırı bağımsız ve toplumsallıkla pek bağdaşmayan mizacı bu hükmü destekler. Buna ek olarak denilebilir ki Rosa'nın girişimlerini ruhsal ve manevi büyümenin başlangıcı olan yolculuklar olarak değerlendirebilsek de ulaşılan nokta gelişim romanlarının sunduğu modelin dışındadır. Eğitim, maneviyat gelişimi, zihinsel olgunluk gibi evrelerin hepsi neredeyse bir çıkmaza saplanır. Rosa, bir türlü toplumun ondan beklentilerini karşılayacak “olgunluğa” erişemez. Yaşadığı hayal kırıklıkları ya da ulaşmak için yola çıktığı sonuçsuz başarılar ne kimliğini kazanmasını sağlar ne de dünyadaki yerini tayin etmesinde bir rehber olur.

Bu metinde, sınanmaların ve engellerin aşılma biçimi alışılmış olanın dışında bireysel yönelimler ve zincirleme gelişen yenilgilerle örülür. Rosa, her eyleme sanki kendini yok etmek istercesine girer. Ayrıca belirtmek gerekir ki, Rosa'nın yaptığı çoğu iş, toplum tarafından mimlenmiş ve bir anlamda yaftalanmış işlerdir. Bildungsromanın gelişim ve ideal bağlantısıyla çelişen bu meslek tercihleri, bu roman türündeki tip anlayışını da parodikleştirir.

Nihayetinde Rosa, ölümle tamamlanan yolculuğunda manevi yetkinliğini ya da toplumsal kimliğini tamamlamış bir birey değildir; yolculuğu boyunca yerleşik hâle gelen tek şey, rastgeleliği ve amaçsızlığıdır. Buraya kadar aktardığımız tüm tersine çevirme işlemi, gelişim romanının kurgusal kalıpları içinde devinir; ama özellikle belirtmek gerekir ki bu gelişim hem bu kalıplara saldırır hem de bir amaçsızlıkla taçlanır.

KAYNAKÇA

- Aktulum, K. (2014). *Metinlerarası İlişkiler*. Ankara: Kanguru Yayınları.
- Aytaç, G. (2014). *Edebiyat Yazıları I*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Binyazar, A. (Haziran 1969). "Tante Rosa". Ankara: *Türk Dili Dergisi*, XX (213), 285-286.
- Cebeci, O. (2008). *Komik Edebi Türler*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Çankaya, E. (Mayıs 1978). "Tante Rosa Yeniden Okunurken". İstanbul: *Birikim Dergisi*, 39, 64-65.
- Erdoğan, S. (2011). *With(in) Irony Writing As Woman: Tante Rosa and Cüce*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sabancı Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kültürel Çalışmalar Anabilim Dalı, İstanbul.
- Eren, H. vd. (1988). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Furrer, P. (2004). *Sevgi Soysal Bireysellikten Toplumsallığa*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- İdil, M. (1998). *Bir Sevgi'nin Öyküsü*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İleri, S. (Ocak 1977). "Sevgi Soysal Üzerine". Ankara: *Türk Dili Dergisi*, XXXV (304), 6-12.
- Özkırımlı, A. (Ocak 1977). "Tutkulu Perçem'den Şafak'a Sevgi Soysal'ın Yazarlık Çizgisi". İstanbul: *Birikim Dergisi*, 23, 7-15.
- Rose, M. (2016). *Parodi: Antik, Modern ve Postmodern* (Çev. Cansu Dikme). Ankara: Hece Yayınları.
- Somuncuoğlu, G. (2002). *Sevgi Soysal'ın Yapıtlarında Kadim Kimliği*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bilkent Üniversitesi Ekonomi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Soysal, S. (1980). "Sevgi Soysal ve Tante Rosa Üzerine". *Tante Rosa*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Soysal, S. (2013). *Tante Rosa*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Ünal, D. Ç. (Aralık 2005). "Bildungsroman Türüne Kavram Temelinde Bir Yaklaşım". *Littera Edebiyat Yazıları*, 17, 55-70.
- Yalçın, M. (2010). *Tanzimat'tan Bugüne Edebiyatçılar Ansiklopedisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2, 925-927.
- Yüce, S. (2008). "Sevgi Soysal'ın Hikâyeciliği". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 501-511.